

Kronologisk snobberi

Guri Vindegg

Guri Vindegg, denne månedens kronikkforfatter, er psykolog på Grorud Ruspoliklinikk. Sammen med Peder Kjøs, Magne Raundalen, Karen Kollien Nygaard, Kjell Underlid og Nadia Ansar er hun invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste gang: Peder Kjøs.

Av og til får jeg en snikende følelse av ikke å være helt oppdatert. Da jeg luftet dette med noen kullinger, var det flere som kjente på det samme. Men burde det egentlig bekymre oss? Er det ikke ganske absurd at vi kan finne på å bekymre oss om dette et par år etter at vi fikk autorisasjonen?

For hver ny bok man leste, skulle man også lese en gammel. Jeg tror jeg skal prøve ut dette. Og fortsette med det til jeg slutter å være overrasket over at eldre litteratur har noe å si meg

Det er i det hele tatt noe merkelig med hvordan vi snakker om det å være oppdatert, nesten som om det å lese noe nytt er løsningen på enhver følelse av tilkorkkommenhet. Noen ganger snakker vi om oppdatering som om det å lese det aller siste er den beste kvalitetssikring nærmest uavhengig av hva det er, og som om vi antar at 2010-årgangen er vesentlig bedre enn si 2007-årgangen. Men mye av det som presenteres som nytt, virker ikke helt nytt. Når jeg for eksempel leser at nyere forskning viser at drømmer er betydningsbærende, at mishandling setter spor, eller at det å gjøre noe godt for andre kan være godt for eget velvære, så undres jeg. Hva er det egentlig som er nytt? Ofte virker det som at det nye er at man har målt noe på en ny måte, slik at vi nå vet det vi vet, på en litt annen måte enn før.

Det er på en måte tilfredsstillende å få nytt og anerkjent belegg for noe jeg mente å tro, samtidig er det noe provoserende over at det presenteres som en nyhet. Var grunnlaget vi visste dette på tidligere, ugyldig? Må vi kalle det nytt for å la oss begeistre, og for å rettferdiggjøre at vi gir det omtale? Og hvis det er nytt, hvis vi faktisk ikke visste dette fra før: at drømmer er betydningsbærende, at mishandling setter spor, eller at det å gjøre noe godt for andre kan være godt for eget velvære – er det ikke da i grunnen mer oppsiktsvekkende at vi en stund *ikke* visste det, enn at vi nå igjen vet det?

Slikt minner meg om et dikt av Olav H. Hauge:

I dag såg eg
tvo månar,
ein ny
og ein gamal.
Eg har stor tru på nymånen.
Men det er vel den gamle.

Noen ganger er det godt å lese virkelig gammel litteratur om psykologiske temaer. Som Håvamål::

Vitlaus mann

vakar all natti,
tenkjer både opp og ut.
Han er trøytt og mod
når morgonen kjem,
og alt er flokut som før.

Kan det sies bedre, at søvnløshet er en opprettholdende faktor for depresjon? Det er noe veldig oppløftende ved å se for seg denne vikingen som er så oppgitt over at han ligger våken og grubler. Eller er det kanskje en annen persons søvnløshet han irriterer seg over?

Det er noe eget med å kjenne seg igjen i tekster fra en helt annen tid. Hver gang jeg prøver å lese eldre litteratur, enten det er fra oldtiden eller fra 1960, blir jeg overrasket over hvor nært og relevant det oppleves. At dette overrasker meg, kan vel bare bety en ting: at jeg undervurderer hva dette har å gi. Å lese klassikere gir en opplevelse av fellesskap med mennesker som lever under helt andre vilkår enn en selv, og det er vel nettopp derfor enkelte verker har blitt stående: fordi de setter ord på noe fellesmenneskelig.

Samtidig er det en avstand der i eldre tekster, som må overkommes. Det kan være gammelmodig språk, eksempler som ikke umiddelbart gir mening, eller andre måter å se på kvinner, slaver, autoritet eller religion på. Å lese eldre litteratur innebærer ofte en veksling mellom flyt og friksjon, gjenkjennelse og provokasjon, ikke ulikt det å møte et menneske med svært ulik kulturell bakgrunn. Du ser deg selv i den andre, samtidig som du må tøye deg, strekke deg. Det får meg til å lure på om det å lese eldre litteratur kan være en god forberedelse på å møte det fremmede i nåtiden? Kanskje kan det å lese klassikere gjøre det lettere å se forbi det som er ulikt, og få øye på det allmenmenneskelige, for eksempel i møte med pasienter med ikke-vestlig bakgrunn. Da blir det fremmedartede med eldre tekster ikke en ulempe, men snarere en øvelse i fortolkning, og i verken å overvurdere eller undervurdere avstand.

Noen ganger kan imidlertid nettopp det som er ulikt fordi det har blitt til i en annen historisk sammenheng, oppleves *mer* gjenkjennelig enn det samtidige, fordi det handler om noe allment som er usynliggjort i samtiden. For eksempel er kjønn ofte mer nærværende i gamle tekster. Det var først da jeg leste Bowlby, hvor det heter mor og far og ikke omsorgsperson, at jeg la merke til hvor kjønnsløse en del nyere tekster var.

Det at andre ting tas for gitt i eldre litteratur, gjør at dagens blindsoner blir lettere å se. Vi har vel verken mer eller mindre innsikt nå enn før, men blir kanskje dårligere på noen områder når vi blir bedre på andre? Jeg husker at jeg opplevde det slik på grunnfag psykologi: en påtrengende følelse av å bli smartere og dummere på samme tid. Det var noe med denne formen hvor det var en referanse på de mest selvsagte ting, hvor refleksjon uten evidens var suspekt, og hvor enkel målbarhet syntes å være en forutsetning for å kunne si noe som helst.

Men fascinasjon for det målbare er ikke noe nytt. Eksempelvis var visstnok 1800-tallets lære om kalde og varme bad som behandling for psykiske lidelser en svært eksakt vitenskap. Det skulle være nøyaktig den og den temperaturen, akkurat så og så lenge, for den og den lidelsen. I dag virker det litt komisk at de var så opptatt av slik presisjon når selve behandlingen fremstår som lite virksom, som om de forvekslet nøyaktighet med kvalitet. Men kanskje skjer det lignende forvekslinger i dag? Den beslektede debatten om evidens har også en forløper, i positivismestriden. Kan hende kunne det å lese klassikere fra denne debatten, som Hans Skjervheims essay *Tilskodar og Deltakar* fra 1957, gjøre det lettere å forstå hva som foregår nå?

Også selve ideen om at nåtiden er overlegen, har vært debattert tidligere. Forfatter og akademiker C. S. Lewis hadde for eksempel en heftig krangel om dette med sin nære venn filosofen Owen Barfield på 1920-tallet. Bakgrunnen for krangelen var at Barfield hadde blitt antroposof, og forsøkte å overtale Lewis til å bli med. Lewis avviste antroposofi som «middelaldersk», noe Barfield mente var et dårlig argument. Dette ledet til en diskusjon om hvordan man ser på fortiden, og de kom da opp med et nytt begrep, «kronologisk snobberi». Uttrykket viser til en oppfatning om at fortiden er underlegen nåtiden, eller som Barfield skriver, ideen om at *«intellectually, humanity languished for countless generations in the most childish errors on all sorts of crucial subjects, until it was redeemed by some simple scientific dictum of the last century»*. Barfield og Lewis skriver også om at kronologisk snobberi ofte kommer til uttrykk som innvendinger av typen «men da trodde de også at jorden var flat». Som om manglende kunnskap om klodens fasong skulle tilsi at man ikke hadde noe å si om livet for øvrig. Lewis ble aldri antroposof, men han sluttet å bruke fortidsbenevnelser som skjellsord.

Vi har begrenset tid til å lese, og det kjennes trygt å lese noe nytt, det bærer i seg en forsikring om relevans. Det kan kjennes dristig å bruke tid på en hel bok av eldre dato. Men kanskje burde vi gjør det mer. Kanskje kan følelsen av tilkortkommenhet like gjerne bøtes på med forankring som med oppdatering? Lewis hadde som tommelfingerregel at for hver ny bok man leste, skulle man også lese en gammel. Jeg tror jeg skal prøve ut dette rådet. Og fortsette med det til jeg slutter å være overrasket over at eldre litteratur har noe å si meg.